

Gołębiewski, Grzegorz

"Staroźreby. Z dziejów parafii i gminy",
Michał Marian Grzybowski, Witold
Banasiak, Płock 2000 : [recenzja]

Notatki Płockie 48/2-195, 54-56

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Michał Marian Grzybowski, Witold Banasiak, Staroźreby.

Z dziejów parafii i gminy

wyd. Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2000, ss. 200

W ciągu ostatnich lat zauważalny jest rozkwit historii regionalnej. W wielu miastach i miejscowościach opracowuje się i wydaje monografie ich dziejów. Znalazły się wśród nich także leżące na północ od Płocka Staroźreby, gdzie staraniem proboszcza ks. kanonika Lucjana Rawy, przewodniczącej Rady Gminy Ewy Dymek i wójta Józefa Stradomskiego przy wsparciu Rady Gminy ukazała się obszerna monografia parafii i gminy Staroźreby. Na autorów wybrano ks. prof. M.M. Grzybowskiego i red. W. Banasiaka, którzy podzielili się pracą w ten sposób, że ks. prof. opracował część pierwszą - „Z dziejów parafii”, a W. Banasiak - część drugą - „Z przeszłości gminy”.

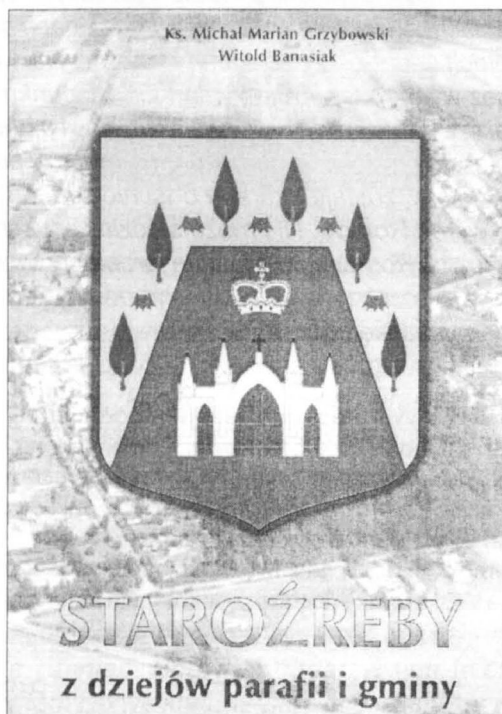
Obszerna monografia została bardzo starannie wydana w kolorowej, twardej oprawie z wkładką ze zdjęciami zabytków, budynków użyteczności publicznej, sztandarów Ochotniczych Straży Pożarnych oraz władz gminy.

Z części pierwszej dowiadujemy się o pochodzeniu nazwy „Staroźreby” i początkach miejscowości, datowanej na XIV w. Poznajemy założyciela parafii Stanisława Grada i kolejnych właścicieli Staroźreb, wśród których byli Sobiejuscy, Krasieńscy, Bromirscy, Górecki i Stadniccy.

Dalej autor scharakteryzował świątynie parafialne i ich wyposażenie od końca XVI do XX w., ludność i życie duchowe parafii oraz nakreślił sylwetki proboszczów i wikariuszy pracujących w Staroźrebach od końca XVI w. do czasów współczesnych. Obszerny fragment poświęcony został siostron pasjonistkom, pracującym w Staroźrebach od 1934 r.

Bazę źródłową do dziejów parafii stanowiły materiały z Archiwum Diecezjalnego w Płocku, kronika parafii Staroźreby, „Miesięcznik Pastorski Płocki”, prasa płocka i wcześniejsze opracowania ks. M. M. Grzybowskiego.

Druga część - autorstwa W. Banasiaka - poświęcona jest historii gminy Staroźreby, powstałej na mocy dekretu władcy Księstwa Warszawskiego Fryderyka Augusta z 23 lutego 1809 r. Jednak autor odwołał się do wcześniejszych dziejów Staroźreb i okolicy, wskazując na wczesnośredniowieczne znaleziska archeologiczne. Píše o zarazach i klęskach żywiołowych, mogących dotknąć mieszkańców. Opisuje epizod związany z przemarszem przez Staroźreby rosyjskiego oddziału w czasie powstania listopadowego w 1831 r. Więcej miejsca poświęcił zdarzeniom z powstania styczniowego, zwłaszcza bojom pod Ciółko-

wem 22 stycznia 1863 r. oraz pobytowi Zygmunta Padlewskiego w Staroźrebach i okolicznych miejscowościach.

Jednak zdecydowana większość części drugiej dotyczy XX w. Odnotowany jest udział Staroźreb oraz okolicznych wsi i majątków w wydarzeniach ogólnopolskich, takich jak rewolucja 1905 r., I wojna światowa, wojna polsko - bolszewicka 1920 r., okupacja hitlerowska, działalność konspiracyjna i czasy po 1945 r. Na tle tych wydarzeń autor przedstawił losy gminy i jej mieszkańców. Przybliżył także wydarzenia lokalne, skupiające uwagę całej miejscowej społeczności, jak np. wizytę prezydenta Ignacego Mościckiego w 1928 r.

Oddzielne rozdziały poświęcone są działalności społecznej i dorobkowi kulturalnemu gminy. Swoje miejsce znaleźli tu strażacy, kobiety, twórcy ludowi i zabytki architektury - pałace i kościoły.

W. Banasiak oparł opracowaną przez siebie część o bogatą literaturę oraz liczne artykuły prasowe z okresu międzywojennego.

Omawiana monografia niewątpliwie wypełnia istniejącą dotąd lukę w dziejach Staroźreb i okolicy i dla tamtejszej społeczności stanowi ważny materiał pokazujący, że nawet małe miejscowości mają swo-

ją historię i swoje wydarzenia, do których można się odwoływać i na których można kształtować świadomość historyczną i kulturalną współczesnych mieszkańców.

Jednak ponieważ jest to pierwsze opracowanie dziejów Starożreb autorzy nie ustrzegli się pewnych niedociągnięć i braków. Dotyczy to szczególnie W. Banasiaka, który choć dotarł do licznych materiałów, często bardzo szczegółowych, to nie wykorzystał wszystkich dostępnych źródeł, które mogłyby poszerzyć obraz przeszłości Starożreb.

Przede wszystkim nie wykorzystał zasobu Archiwum Państwowego w Płocku, gdzie znajdują się akta Urzędu Gminy z lat 1929-1953, Starostwa Powiatowego w Płocku z lat 1945-1950, Powiatowej Rady Narodowej w Płocku z lat 1950-1973 oraz inne materiały XIX i XX-wieczne, choć trzeba przyznać, że ich wartość jest mocno zróżnicowana. Ideałem byłoby sięgnięcie do Archiwum Ruchu Ludowego w Warszawie i akt partii chłopskich.

Skutkiem niepełnej kwerendy publikacji, mogących odnosić się do tematu jest również niepełny obraz życia gminy, szczególnie w XX w., w czasach, do których zaplecze źródłowe jest stosunkowo bogate. W efekcie niemal zupełnie nic nie wiemy o partiach politycznych, działających na terenie gminy i preferencjach politycznych mieszkańców, np. w wyborach parlamentarnych w latach 1919-1938, czy w 1946 lub 1989 r. Nic nie wiemy także o strukturze narodowościowej i wyznaniowej, np. jaki procent mieszkańców przed 1939 r. stanowili Żydzi.

Jedne wydarzenia i fakty zostały przedstawione bardzo powierzchownie, a inne - pominięte. Posłuchmy się kilkoma przykładami.

- Pisząc o powstaniu styczniowym i boju pod Ciółkowem można było wykorzystać obszerny artykuł J. Piłsudskiego pt. 22 *stycznia 1863*, gdzie opisana jest bitwa pod Ciółkowem¹.
 - Całkowicie „wypadła” informacja o akcji Organizacji Bojowej PPS pod Starożrebami 6 sierpnia 1907 r., którą dowodził znany bojowiec Józef Monwiłł-Mirecki, a w czasie której zginął Jan Kochanowski, pochowany na płockim cmentarzu i uczczony w 1935 r. przez Radę Miasta ulicą. Przeoczenie jest o tyle dziwne, że akcja posiada bardzo bogatą literaturę. Pisał o niej już w 1907 r. „Płocczanin”² i PPS-owski „Robotnik”³, a w okresie międzywojennym wspominali jej uczestnicy: Wincenty Majewski⁴, Władysław Iwanicki⁵, Kazimierz Pielat⁶ i nieco później - Wincenty Jastrzębski⁷. Także współcześni autorzy podjęli ten temat: w 1997r. Michał Sokolnicki⁸, w 1999 - Roman Rzymkowski⁹ i w 2000 - niżej podpisany, choć ten ostatni artykuł mógł się ukazać już po wydaniu książki¹⁰.
- Brak także wzmianki o odświeżeniu pomnika 15 sierpnia 1938 r. w miejscu śmierci Jana Ko-

chanowskiego¹¹. Być może najstarsi mieszkańcy Starożreb jeszcze pamiętają gdzie był zlokalizowany i kiedy hitlerowcy go zniszczyli.

- Brakuje informacji o wyborach parlamentarnych w latach 1919-1938. O wyborach do Sejmu Ustawodawczego pisał niżej podpisany, podając wyniki w gminie Starożreby, która wyróżniała się bardzo wysoką frekwencją (90,9%) i gdzie zwyciężyła lista chrześcijańsko - narodowa, ale nadspodziewanie dobry wynik (20,3%) uzyskała PPS¹². Także wyniki innych wyborów są dostępne.
 - Można było poszerzyć wątek wojny polsko-bolszewickiej 1920 r., np. w oparciu o opracowanie Janusza Szczepańskiego, gdzie znajdujemy informację, że hr. Karol Stadnicki przy pomocy ks. Mariana Okólskiego z Zagroby zamierzał utworzyć w Starożrebach szpital dla rannych żołnierzy, a mieszkańcy powołali do życia Gminny Komitet Pomocy Żywnościowej, w skład którego weszli także miejscowi Żydzi¹³.
 - Informacje o wizycie prezydenta I. Mościckiego 10 lipca 1928 r. nie wiedzieć czemu znalazły się w dwóch rozdziałach: „W służbie gminnej społeczności” (w punkcie „Ambitne i ofiarne kobiety”) i w rozdziale „Inne kulturowe dominanty gminy” (w punkcie „Ziemia gościnna królom, prezydentowi, nuncjuszowi...”). Poza tym nie wykorzystano obszernego sprawozdania z pobytu prezydenta w Płocku i powiecie, zamieszczonego w „Miesięczniku Ilustrowanym Mazowsze Płockie i Kujawy”¹⁴ oraz prasie¹⁵. W wymienionych artykułach można np. znaleźć bliższe informacje o pobycie prezydenta w Opatowcu oraz obecności ziemian i działaczy społecznych ze Starożreb i okolicy w uroczystym przyjęciu z udziałem prezydenta, jakie odbyło się w Banku Ziemiańskim. Zamieszczono tam także zdjęcia z powitania prezydenta w Starożrebach i Opatowcu.
 - Inną wadą, istotną zwłaszcza dla osób nie pochodzących ze Starożreb, bądź okolicznych miejscowości, jest brak mapek parafii i gminy Starożreby. Ich zamieszczenie byłoby ważnym uzupełnieniem tekstu i skonkretyzowało teren, którego dotyczy książka.
 - Pominięto działalność w rejonie Starożreb oddziałów partyzantki antykomunistycznej po 1945 r. Już po wydaniu monografii interesujące fakty na ten temat znalazły się w wydawnictwie towarzyszącym wystawie zorganizowanej przez warszawski oddział Instytutu Pamięci Narodowej, przygotowanej przez Tomasza Łabuszewskiego i Jacka Pawłowicza i eksponowanej w marcu 2002 r. w TNP¹⁶.
- Czytamy tam, że w końcu lat 40. w rejonie Starożreb operował oddział Wiktora Stryjewskiego „Cacki”, a w 1951 r. pracownik Urzędu Gminy w Starożrebach Edward Szałański, używający

pseudonimu „Tygrys” działał w Narodowym Zjednoczeniu Wojskowym. Zagrożony aresztowaniem próbował w lipcu 1951 r. uciec za granicę, a kiedy się to nie udało zorganizował z bratem Władysławem Szałańskim „Żbikiem” 9-osobowy oddział NZW, do którego wstąpił m.in. ówczesny wójt gminy Stanisław Babecki.

Grupa prowadziła na terenie gminy akcje propagandowe i zaopatrzeniowe, rozbijając m.in. spółdzielnię gminną w Rogowie. Oddział został rozbity przez siły Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Urzędu Bezpieczeństwa w październiku 1951 r. Natomiast E. Szałańskiego aresztowano po oddzielnej obtawie KBW. W pokazowym procesie, który odbył się w Starożrebach został skazany na karę śmierci. Wyrok wykonano w plockim więzieniu 22 grudnia 1951 r. Jego najbliższy współpracownik i przyjaciel Julian Grabowski, skazany na karę więzienia, został zamordowany w więzieniu w Płocku. Ostatniego członka oddziału - Władysława Szałańskiego „Żbika” aresztowano w miejscowości Promieszyn Nowy w gminie Starożreby dopiero 23 kwietnia 1952 r. Oddział braci Szałańskich był ostatnią grupą zbrojnego podziemia na Mazowszu Zachodnim¹⁷.

Bardziej szczegółowe informacje dotyczące członków tego oddziału oraz innych osób zaangażowanych w podobną działalność zostaną zamieszczone w przygotowywanym do druku przez J. Pawłowicza - w oparciu o akta sądowe z Archiwum IPN - słowniku biograficznym podziemia antykomunistycznego na Mazowszu i Podlasiu¹⁸.

Wymienione braki i uchybienia nie umniejszają wartości książki. Można je także tłumaczyć tym, że monografia nosi tytuł „Z dziejów parafii i gminy”, co sugeruje, że omawiana pozycja nie pretenduje do całościowego ujęcia tematu i go nie wyczerpuje. Dlatego należy docenić wkład pracy obu autorów i mieć nadzieję, że w niedalekiej przyszłości ukaże się jej drugie wydanie - poprawione i rozszerzone. Ewentualnie książka może stanowić świetny punkt wyjścia dla dalszych badań nad historią Starożreb i okolicznych miejscowości, podjętych przez innego badacza. Najtrudniejsza praca została już wykonana i wystarczy tylko podążyć śladem przetartym przez ks. prof. M. M. Grzybowskiemu i W. Banasiak.

Grzegorz Gołębiowski

PRZYPISY

¹ J. Piłsudski, Pisma zbiorowe, t.III, Warszawa 1937, reprint - Warszawa 1989 lub J. Piłsudski o powstaniu 1863 r., Londyn 1963, przedruk krajowy z lat 80.; także - 130 rocznica powstania styczniowego. Józef Piłsudski o walkach w Płocku, oprac. G. Gołębiowski, „Tygodnik Płocki”, nr 5 z 2 lutego 1993, s.3-4.

² Napad zbrojny na pocztę pieniężną pod Starożrebami, „Płocczanin”, nr 32 z 10 sierpnia 1907, s. 2.

³ Kronika bojowa, „Robotnik”, nr 222 z 19 sierpnia 1907, s. 4.

⁴ W. Majewski, W 28-mą rocznicę akcji zbrojnej pod Starożrebami (Wspomnienie), „Życie Mazowsza”, 1935, nr 9 i 10, s.257-258.

⁵ W. Iwanicki, Trzydzieści lat wstecz. Akcja zbrojna pod Starożrebami, „Kurier Mazowiecki”, nr 183 z 13 sierpnia 1938, s. 3.

⁶ K. Pielat, Z pamiętnika bojowca, Warszawa 1937, s.14-16.

⁷ W. Jastrzębski, Wspomnienia 1885-1919, Warszawa 1966, s. 203-220, 260-261.

⁸ M. Sokolnicki, Walka Organizacji Bojowych Polskiej Partii Socjalistycznej w okręgu plockim w latach 1905-1911, „Notatki Płockie”, 1997, nr 2, s. 26.

⁹ R. Rzymkowski, Z mauserem po wolność, „Sygnały Płockie”, nr 4 (kwiecień) z 1999, s. 13.

¹⁰ G. Gołębiowski, Okoliczności śmierci Jana Gniazdowskiego i Jana Kochanowskiego oraz ich upamiętnienie w latach 1918-1938, „Notatki Płockie”, 2000, nr 3, s.14-25.

¹¹ Szczepan Praszkiwicz, Pomnikom Niepodległości

cześć, „Kurier Mazowiecki”, nr 183 z 13 sierpnia 1935, s. 1, Uroczystość odsłonięcia pomników, ibidem, s. 5; Podniosły przebieg święta Żołnierz Polskiego w Płocku i powiecie plockim, „Kurier Mazowiecki”, nr 184 z 16 sierpnia 1938, s.1; Ziemia Płocka w rocznicę „Cudu nad Wisłą”. Odsłonięcie pomników, „Głos Mazowiecki”, nr 185 A z 16 sierpnia 1938, s. 1.

¹² G.Gołębiowski, Wybory do Sejmu Ustawodawczego w Płocku i okręgu plockim w 1919 r., cz.II, „Notatki Płockie”, 1999, nr 3, s. 23-25.

¹³ J. Szczepański, Wojna 1920 roku na Mazowszu i Podlasiu, Warszawa - Pułtusk 1995, s. 83, 87, 104.

¹⁴ Prezydent Rzeczypospolitej Prof. Dr Ignacy Mościcki na Mazowszu Płockim i Kujawach, „Miesięcznik Ilustrowany Mazowsze Płockie i Kujawy”, nr 7 (lipiec) z 1928 r., s. 82-85.

¹⁵ Pan prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w powiecie plockim, „Głos Ziemi Płockiej”, nr 141 z 11 lipca 1928, s. 1; P. Prezydent Rzplitej wśród rolników, „Rolnik Płocki”, nr 82 z 21 lipca 1928 r., s. 1-2 oraz inne artykuły z lipca 1928 r. w „Dzienniku Płockim” i „Głosie Ziemi Płockiej”.

¹⁶ Tomasz Łabuszewski, Jacek Pawłowicz, Ostatni leśni. Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948-1953, wyd. IPN, Warszawa 2002.

¹⁷ Ibidem, s.29-30, 33 - 34.

¹⁸ J. Pawłowicz, Chwała bohaterom. Mieszkańcy Mazowsza Północno-Zachodniego sądeni przez Wojskowe Sądy Specjalne w latach 1946-1954, wyd. IPN, Warszawa 2000.